

באר ה"אור החיים הקדוש"

פרשת ואתחנן פ"ה

סדר לימוד ב"אור החיים" הקדוש כתקנת מורינו הגאון רבי אלימלך בודרמן שליט"א

וְאַתְחַנֵּן אֶל ה' בַּעַת הַהוּא לֵאמֹר: {ג' כ"ג}

ואתחנן אל ה' בעת הסיף לאמר. צריך לדעת אומרו בעת ההיא, ורבותינו ז"ל אמרו (ספרי) כשראה שנפל סיחון ועוג לפניו וכו', לדבריהם חוזר למה שלפניו שהיא מלחמת סיחון ועוג, ולפי זה טעם המאמר לומר שזולת מה שהיה בעת ההיא לא הייתי מתפלל כי הגזירה כבר נגזרה:

ונראה לומר בהעיר עוד אמרו לאמר, ורבותינו ז"ל דרשו (ספרי) שאמר משה לה' השיבני על דברי אם אני נכנס לארץ, וזה דרך דרש, אכן פירוש אומרו בעת ההיא הוא זמן שנשבע ה' על דור המדבר שלא יראו את הארץ שאמר בפרשה שלמעלה וכללו למשה בכלל שבועת הגזירה כמו שאמר (א' ל"ז) גם בי התאנף ה' בגללכם, בעת ההיא התחנן לה' לבטל גזירתו ולהתיר השבועה כרמוז במאמר אתה החלות ודרשו רבותינו ז"ל לשון התרת שבועה כאשר אבאר בסמוך, וטעם המאמר הוא להודיעם לבל יחשדהו שלא התפלל אלא על עצמו לבטל גזירתו ולא חש לדורו והעלים עין ממנו ותם כל הדור ההוא, לזה אמר **בעת ההיא** פירוש קודם שנתקיימה הגזירה התחנן לה':

והגם שבתחילתו לא מצינו שלא הזכיר אלא על עצמו ולא עמו, אף על פי כן כונתו היתה בחכמה שהתפלל על עצמו להתיר שבועה שעליו ואחר כך יאמר לפניו לבטל גם על ישראל, ויהיה הדבר קל להשיג מדין נדר שהותר מקצתו הותר כלו (מדינא סו.), והוא אומרו לאמר פירוש אין תכלית הדבר בדברים הנאמרים אלא לאמר עוד דברים אחרים, וזה עשה בחכמה כי יותר יהיה נקל להתקבל תפלתו על עצמו להתיר שבועת הגזירה שעליו להיותו נקי וצדיק מהתיר שבועת גזירת ישראל שהם בעלי העון, וכל דברי משה יגידו צדקת ה' עשה:

עוד נתכוון לדייק ד' תנאים הצריכין לקבלת תפלה, אחד שיתפלל כעני הדופק על הפתח כדרך אומרו (מקלי י"ט) תחנונים ידבר רש, ב' שיבקש ממקור הרחמים, ג' זמן התפלה כדרך אומרו (ספרי ס"ט) ואני תפילתי לך ה' עת רצון, ד' שתהיה תפלתו מפורשת ולא תהיה סובלת פירוש בלתי הגון, וכמעשה שהובא במדרש (ספרי ר' פ"ז כ"ד) בההוא גוי וישראל וכו' וילדה בהמתו של גוי ואנס ישראל להרכיבו על כתפו וכו' ע"כ, והוא מה שנתכוון משה במאמרו כאן ואתחנן ל' תחנונים זה כנגד תנאי א', אל ה' שבקש ממקור הרחמים זה כנגד תנאי ב', **בעת ההיא** פירוש בעת הידועה לקבלת תפלה שהיא עת רצון כי מי יודע עת הרצון כמשה, ואפשר שזה היה בעת אשר אמר לו ה' החל רש ארץ סיחון ועוג, וזה מכוון לדברי רבותינו ז"ל שאמרו לאחר. שכבש ארץ סיחון ועוג וכו' זה כנגד תנאי ג', **לאמר** פירוש פירש אמריו כמצטרך שלא יסבלו דבריו דבר בלתי הגון זה כנגד תנאי ד', ולדברי רבותינו ז"ל שאמרו בעת ההיא כשראה מלחמת סיחון ועוג, טעם אומרו לאמר, נמשכת עם אתה החילות, וכבר כתבתי בכמה מקומות כי כשאנו אומר הדיבור בלשון עצמו שאמרו אלא כולל המכוון בלשון אחר הוא אומר לאמר פירוש כונת המאמר היא זאת, כמו כן במה שלפנינו אמר לאמר להעירך על זה, ויש מרבותינו ז"ל שאמרו (ל. נק, יט) בעת ההיא כשאמר לו (מכילתא כ"י כ')

לא תביאו את הקהל וגו', ויש שאמרו (יכנס) כשאמר לו (מכילתא כ"ז י"ח) קח את יהושע וגו', ואפשר שבכל העתים התפלל ועל כל עת מהם הוא אומר בעת ההיא, ואלו ואלו דברי אלהים חיים:

וידעת היום והשבת אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד: {ד' ל"ט}

וידעת היום. צריך לדעת מה ידיעת יום מימים מה ישיב אל לבו, ואולי שנתכוון להעירות הצריכין להכניע היצר השוכן בלב האדם:

א' על דרך אומרים ז"ל (נכנס ס.) אם פגע בך מנוול זה וכו' ואם לאו יזכור לו יום המיתה ובזה יהיה נכנע לבבו, והוא אומרו וידעת יתן בדעתו היום הידוע שהוא יום המיתה ובזה והשבות אל לבבך להשיבו אל דרך הטוב והישר, ודקדק לומר לבבך ל' רבים לרמוז לב' יצרים יצר הטוב ויצר הרע:

ב' על דרך אומרים ז"ל (סוכה נ"ג.) שלעתיד לבא יביא הקב"ה את השטן ושוחטו לעיני כל ישראל, וצוה משה שיתן האדם בידיעתו היום ההוא הגדול שבו ישלוף ה' חרבו וישחט ס"מ הרשע ובזה ישיב אל לבבו לדרך הישר כי יכנע השטן לפניו:

ג' עוד ירצה שיזכור לו היום הגדול שהוא יום הדין מה יעשה כי יקום אל וכי יפקוד מה ישיבנו וכמה תגדל חרפתו לפני קהל ועדה עליונים ותחתונים ובזה והשבות וגו':

ד' על דרך אומרים ז"ל (פ"ב פ"ד.) למה החמה בבוקר פניה אדומים וכו' לפי שעוברת על פתחה של גיהנם וכו', והוא אומר וידעת תן לבך לדעת מעשה היום ותראה הכרה בשמש כי יש דין לעוברי רצונו ובזה תשיב אל לבבך וגו':

ה' על דרך אומרים אנשי אמת שונים בש"ע כי בחינת הקדושה תקרא יום ובחינת הזרות תקרא לילה ועל ידי מעשה אדם ייחד מבחינת יום ויהיה חלקו במדת לילה, ולזה התפלל דוד ואמר מפחד בלילות, והוא אומרו וידעת היום פירוש השתדל לדעת מדה זו שנקראת היום ובזה אתה מעצמך תטה לבבך לדרך הנכון:

ו' על דרך אומרים ז"ל בספר הזוהר (מ"ג קט.) וז"ל מאן אינון מארי חושבנא אינון דבכל לילה עכדין חושבנא בנפשיהו במה דעבדין בההוא יומא ומתקנין ארחייהו וכו' ע"כ, והנה אם האדם עושה כדבר הזה דבר יום ביומו ירגיש במעשיו הרעים וישוב על השגגות ויתודה על העבר, וזולת זה לצד מיעוט הרגשתו בהם יתמיד עשות כהם וגדולים מהם וגם כי ישוב לא יזכור את אשר עברוהו להתוודות עליהם, ולזה צוה משה במאמר וידעת היום פירוש שבכל יום ידע מעשהו של אותו יום והוא דרך מארי חושבנא ובזה והשבות אל לבבך שלא יתמיד בהם ואין צריך לומר שלא יוסיף להרע:

ז' על דרך אומרים בספר הזוהר (מ"א לג.) כי יום שהנפש באה מעולם העליון משביעה ה' על התורה ומתרה בה בעונשין מרובין וביעודים מרובים אם תטיב ועיין בספר הזוהר, וכנגד יום זה אמר וידעת היום פירוש היום שנסע שיזכור יום נסיעת נפשו מעולם העליון בכמה התראות, וזה ישיב אל לבו וכו':

באר ה"אור החיים הקדוש"

פרשת ואתחנן פ"ה

עוד נתכוין לומר כי מעת שיצאו ישראל ממצרים אימות מות נפלו עליו מהם והיה מוכה ועומד על דרך אומרם ז"ל (פ"ר פק פ') שמסורת בידם וכו', ולזה סמך מאמר בצאתם למאמר ההכאה ואחר כך אמר ויירשו את ארצו להעריך כדברינו:

וְצִדְקָה תִּהְיֶה לָנוּ כִּי נִשְׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ כְּאִשֶּׁר צִוֵּנוּ: {ו' כ"ה}

ולדקם תסיס לנו וגו'. צריך לדעת הכונה במאמר צדקה, ורמב"ן פירש שחזור אל שכר המצות כי יהיה בתורת צדקה מה' כי עבדים אנחנו וחייבים לעבוד ואין לנו דין שכר ע"כ, ואין הכתוב מיושב על נכון לדבריו ז"ל, עוד צריך לדעת כוונת אומרו לפני ה' כאשר ציונו וגו':

אכן הכוונה היא לפי שיש ב' הדרגות בעבודת ה', א' היא עבודה מיראה, וזה היא חיוב על כל הנבראים שכל עבד ירא מרבו על דרך אומרו (מלאכי א') אם אדונים אני איה מוראי, והוא מאמר הכתוב (עקב י"ג) מה ה' אלהיך שואל מעמך כ"א ליראה. ב' היא עבודה מאהבה, והיא מצוה רבה ועצומה, אבל אין חיובה לצד היות האדם עבד שיהיה אוהב, די שלא ישנא ויעבוד הצריך, וזה הוא דבר שחייב העבד לרבו, וכנגדו רבו חייב לזונו ולפרנסו כיד רבו, כנגד חיוב המוטל לצד היותו עבד אמר הכתוב שקודם לזה ויצונו ה' ליראה את ה', וגמר אומר לטוב לנו וגו' לחיותינו וגו', פירוש מצות ה' באה בחיוב ליראה כמשפט עבד למלכו, וגם על ה' להטיב כיד המלך לפרנסה ולכלכלה לחיותינו כי חייב האדון בפרנסת עבדו:

ואומרו כהיום הזה פירוש כסדר שהוא עושה היום הזה שהוא זן ומפרנס מוריד המן וגו' ומכסה כאומרם ז"ל (מ"ד פס"ז) שהיתה כסותם גדלה עמהם כחומט והעננים מגהצים הבגדים, וכנגד עבודה מאהבה אמר זה אינו בחיוב העבד אלא בדרך צדקה תהיה לנו כי נשמור וגו' לפני ה', רשם בזה תכלית האהבה על דרך אומרם ז"ל (מוכס סלכוס ע"ר אסכ"ט פ"א) וז"ל האהבה היא כלות הנפש ונטותה אל הבורא, וזו היא דביקות הנפש לפני אור הנערב הוא ה' אלהינו, ואומרו כאשר ציונו פירוש לא לצד שום פניה אלא לעשות מצות ה' כדרך אומרו (פסלים מ') לעשות רצונך אלהי חפצתי, שזה הוא עשות המצוה באהבה שלמה ועיין מה שפירשתי בפרשת אחרי מות בפסוק כמעשה ארץ מצרים וגו', ודבר זה בו יצטדק אדם ויקו לשכר גם כפי הדין, והגם שכפי האמת עלינו לשלם שכר לאלהינו ברוך הוא שהטעימנו עריבות נעימות מתיקות אהבתו בלבנו מתוקים וערבים לאין תכלית, אלא שיטול אדם שכר על התעצמותו עד שהשיג טעם בחיים:

עוד רמז הכתוב רמז נעלם שבאמצעות שמירת המצות תהיה לנו חלקנו שכינתו יתברך הנקראת

צדקה (פיקונו ווסר כ"א) והבן:

ח' על דרך אומרם ז"ל (מגילת י"ג) כי עולם הזה יקרא לילה ועולם העליון יקרא יום, והנה לצד שיראה האדם דברים מנוגדי' בעה"ז צדיק ורע לו רשע וטוב לו לאין חקר יטהו לכו מבורח בטוב הנצחי ויראהו הרשעים בעולם הזה שמסריחין ומרויחין ויאמר אליו הלא תראה כי טוב הוא, לזה אמר וידעת היום שהוא עולם המתיחס אליו יום והשבות אל לבבך תשובה ניצחת כי ה' בוחר הקיום לידידיו ומשלם לשונאיו וכו':

ט' על דרך אומרם ז"ל (קט"ז פ"ט) בפסוק (נחמ"א ל"א) ויהי ערב וגו' יום הששי, שהתנה ה' עם מעשה בראשית על יום מתן תורה וכו', והוא מה שרמז באומרו וידעת היום פירוש היום הנכבד שנגלה על הר סיני מה נורא מעשיו ושעליו בא התנאי עם העולם ובה תשיב לבבך לדרך התורה, ולדרך זה או' כי ה' הוא האלהים נמשך עם מה שלמעלה והשבות אל לבבך שעל ידי היום ההוא הוכר לכל העולם כי אין אלהים זולתו בשמים וגו' ועל הארץ, וכאומרם ז"ל (מכילתא פ' אנוכי ס') בפסוק (נעמי מ"ח) לא מראש בסתר דברתי:

י' יתבאר על דרך אומרם ז"ל (קמ"ד פ' כ"ט) שקול שבת כנגד כל התורה כולה, והנה לפי שיבא היצר ויאמר לאדם מה כחך כי תיחל לקיים כל התורה כלה שהיא שלימות האדם, ומה גם אדם שעברוהו רעות רבות ירחיקהו היצר מה תוכל לתקן את אשר פעלו ידיך מהרעות, לזה אמר משה וידעת היום אותו שכתוב בו היום שהוא השבת דכתיב (קמ"ז ט"ז כ"ט) כי שבת היום תן דעתך עליו ובו תשיב אל לבבך כי הוא שקול כנגד כל התורה, וזה יועיל לסתור ב' טענות בין לתקן מה שעברוהו מהמרדים בין להשלמת הנפש, שעל ידי שמירתו הרי הוא כאלו קיים תרי"ג מצות:

וְשָׁמַרְתָּ אֶת חֻקֵּי וְאֶת מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מֵצִוְךָ הַיּוֹם אֲשֶׁר יִיטֵב לְךָ וּלְבִנְיֶיךָ אַחֲרָיִךְ וּלְמַעַן תֹּארִיךָ יָמִים עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ כָּל הַיָּמִים: {ד' מ"ו}

נותן לך כל הימים. פירוש לפי שאמר להם למען תאריך ימים על האדמה חש משה שיאמרו שהכונה היא שעל ידי מעשיהם הוא שה' מאריך ימיהם על האדמה, וממוצא דבר אתה למד שהגביל ה' ימי נתינת הארץ כדרך שהגביל חיי האדם דכתיב (איו"ב י"ז) אם חרוצים ימיו והבטיחם להאריך ימיהם כשילכו בדרך ישר, לזה גמר אומר וביאר אשר ה' אלהיך נותן לך כל הימים פירוש כי מתנת ה' היא לעולמי עד לא לזמן מוגבל, ומעתה אומרו ולמען תאריך ימים פירוש שלא ימותו בה בקצרות שנים על דרך אומרו (עקב י"א כ"א) למען ירבו ימיכם וגו', ואומרו כל הימים היא העמדת הארץ ביד ישראל:

בְּעֶבֶר הִירְדֵּן בְּגִיא מוֹל בֵּית פְּעוֹר בְּאֶרֶץ סִיחֵן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֻשְׁבוֹן אֲשֶׁר הָפֵה מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצִאתָם מִמִּצְרָיִם: {ד' מ"ו}

אשר הכה משה וגו' בצאתם ממצרים. קשה והלא בשנת הארבעים הכה משה ארץ סיחון, ואולי שנתכוין לומר כי מעת יציאתם ממצרים

היה מוכן לפניהם להכותו שאם לא היה מעשה המרגלים היו מכים אותו בשנה שניה לצאתם מארץ מצרים:

לעילוי נשמת
הרה"ח ראובן בן הרה"ח ישראל עוזר קליין זצ"ל
נלב"ע בחג השבועות תשע"א